

Doktor Abdülhak Adnan Adıvar'ın Tıp Eğitimi Dönemi [1899-1910] ve II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki Hekimlik Faaliyetleri [1909-1919]

Medical Education Period of Doctor Abdülhak Adnan Adıvar [1899-1910] and II. Medicine Activities in the Constitutional Period [1909-1919]

Turhan Ada*

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

**Araştırma Makalesi
Research Article**

Sorumlu yazar:

Corresponding author:

* Yıldız Teknik Üniversitesi
turhanada@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-3670-2365

Başvuru / Submitted:

18 Ekim 2023

Kabul / Accepted:

2 Ocak 2024

DOI: 10.21021/osmed.1377689

Atıf/Citation:

Ada, T. "Doktor Abdülhak Adnan Adıvar'ın Tıp Eğitimi Dönemi [1899-1910] ve II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki Hekimlik Faaliyetleri [1909-1919]", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 20 (2024): 80-94.

Benzerlik / Similarity: 25

Öz

Dr. Adnan Bey, hekimlik mesleğini pozitif bilimlere duyduğu ilgi nedeniyle tercih etmiştir. Bu maksatla seçtiği Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de aldığı eğitimi yetersiz bulduğu için lisans (1899-1905) ve ihtisas (1905-1909) dönemlerine tekabül eden yıllarda Berlin'e kaçmış, Berlin Tıp Fakültesi Dahiliye Kliniği profesörlerinden Friedrich Krauss ile çalışmıştır. Pozitivist Alman kültüründen önemli oranda etkilendiği bu süreçte, eğitim sürecinin zarar görmesinden endişe ederek, sempati duyduğu kaçak Jön Türklerle arasına mesafe koyduğu görülmektedir. Dr. Adnan Bey, II. Meşrutiyet'in ilanından (23 Temmuz 1908) sonra ihtisas eğitimine ara vererek İstanbul'a dönmüştür. Mesleki yaşamı Jön Türklerin inisiyatif kazandığı II. Meşrutiyet'in ilk yıllarından I. Dünya Savaşı'nın (1914-1918) sonuna kadar sürmüştür. Bu dönemde, Jön Türklere yakınlığı nedeniyle idârî görevler üstlenmiş, bilimsel kazanımlarını eğitim sürecine aktarmıştır. Sözü edilen süreçte Trablusgarp Savaşı'nda (1911-1912) fiilen vazife yaptığı gibi, bazı resmi ve özel sağlık kurumlarında da çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adnan Adıvar, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Berlin Tıp Fakültesi, Friedrich Krauss

Abstract

Dr. Adnan Bey chose the profession of medicine because of his interest in positive sciences. Finding the education, he received at Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye inadequate, he fled to Berlin during his undergraduate (1899-1905) and residency (1905-1909) years and studied with Friedrich Krauss, professor at the Internal Medicine Clinic. In this process, during which he was significantly influenced by the positivist German culture, it is seen that he distanced himself from the fugitive Young Turks, whom he sympathized with, fearing that his educational process would be damaged. On July 23, 1908, when the Constitutional Monarchy was proclaimed, Dr. Adnan Bey returned to Istanbul, interrupting his specialty training, and his professional life lasted from the early years of the Second Constitutional Era, when the Young Turks gained the initiative, until the end of World War I (1914-1918). During this period, he assumed administrative duties due to his closeness to the Young Turks and transferred his scientific achievements to the educational process. In the aforementioned period, he actually served in the Tripoli War (1911-1912) and worked in some public and private health institutions.

Keywords: Adnan Adıvar, Imperial Civil Medical School, Berlin Faculty of Medicine Friedrich Krauss

Giriş

Yakın çevresi tarafından “*Doktor Adnan*” ismiyle anılan Doktor Abdülhak Adnan Adıvar (1882-1955), İstanbul’un “*Zâdegân-ı İlmiye*” olarak nitelendirilen köklü ve aristokrat ailelerinden birine mensuptu. Karakteri çocukluk ve gençlik devresinin geçtiği bu ortamın izlerini taşımaktaydı. Henüz lise çağlarında iken, Osmanlı Devleti’nin son dönemine damgasını vuran özgürlükçü fikirlere sempati duymaya başlamış, batı kültürüne ait kavram ve kurumların yükselen değer olarak kabul edilmesi kendisine pozitivist, liberal, vatansever, özgürlükçü ve “batıcı” bir karakter kazandırmıştır. Bu kimliğine, yaşamının sonuna kadar sahip çıkmıştır.¹

Edindiği bu kazanımların etkisiyle tıp eğitimini tercih eden Dr. Adıvar, akademik ve mesleki açıdan oldukça yoğun geçen bir dönemden sonra birçok vatansever gibi Ankara’ya geçerek Millî Mücadele sürecinde (1920-1922) üst düzey görevlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, “*Sıhhiye Vekili*” ve “*TBMM İkinci Reisi*” sıfatıyla yaşamsal gelişmelere bizzat katılmış, Mudanya Mütarekesi sürecinde de Hariciye Vekâletini İstanbul’da temsil etmiştir.²

1923 yılının ilk günlerinde İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi tarafından “*Müderri*” (Profesör) unvanına layık görülen Dr. Adıvar,³ cumhuriyetin ilanı ile başlayan yeni sürecin ilk evrelerinde muhalefete geçmiştir. Bu tavır değişikliği, 1925 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile daha da belirginleşmiştir. Çok geçmeden patlak veren ve siyasi gündemi etkisi altına alan “*İzmir Suikastı*” olayının neden olacağı gerginliği dikkate alan Dr. Adıvar, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek, 30 Ocak 1926’da milletvekilliği görevinden istifa etmiş ve hemen akabinde eşi Halide Edip ile yurt dışına çıkmıştır.⁴

Dr. Adıvar, eşi ile birlikte üç yıl Londra’da, 10 yıl da Paris’te ikamet etmiştir. Özellikle bilim tarihi üzerinde yoğunlaştığı bu dönemde felsefi çalışmalarıyla da adından söz ettirmiştir. Dr. Adıvar’ın bir bilim tarihçisi olarak sivrilmesi ve hekimlik sıfatının yanı sıra bu yönüyle de tanınması, yurt dışında gerçekleşen kapsamlı ve sistemli çalışmasının doğal sonucudur.⁵

¹ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde* (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1954), 161-235; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar* (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1956), 9-10; Turhan Ada, *Adnan Adıvar*, (İstanbul: Kültür A.Ş. Yayınları, 2010), 7-24; Ali Fuat Cebesoy, “Siyasi Hatıralar, 1922 yılı sonu olayları,” *Vatan* (3 Temmuz 1956): 5.

² *Ceride-i Resmîye* (7 Şubat 1337/1911): 5; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19; Nuran Yıldırım, “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Adnan Adıvar Özel Sayısı)* 7/II (2006): 57-69; Ayşe Aydın, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14/ILII (1998): 620; Ada, *Adnan Adıvar*, 27-311.

³ Yıldırım, “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği,” 83, 6. Belge. Konuyla ilgili atama işlemi Dr. Adıvar’ın muhalefete geçtiği sürece rastlamış ve gerçekleşmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şeref Etker, “Adnan Adıvar’ın Müderrisliği Neden Gerçekleşmedi?”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Adnan Adıvar Özel Sayısı)* 7/II (2006): 205-209.

⁴ Ada, *Adnan Adıvar*, 149-190.

⁵ Abdülhak Adnan Adıvar, *Tarih Boyunca İlim ve Din*, c. 1 (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944), 5; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 12-23, 33-35; Rıza Tevfik Bölükbaşı, “Tarih Boyunca İlim ve Din,” *Akşam* (3 Haziran 1944): 5; Ada, *Adnan Adıvar*, 190-209; Feza Günergün, “Adnan Adıvar’ın Bilim Tarihi Çalışmaları: Osmanlı Türklerinde İlim’den Önce ve Sonra,” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Adnan Adıvar Özel Sayısı)* 7/II (2006): 14-26; Erik Jan Zürcher, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet-Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* (İstanbul: İletişim Yayınları), 43-165.

Atatürk'ün vefatından bir yıl sonra yurda dönen Dr. Adıvar, İslâm Ansiklopedisi projesinde “Yürütücü” olarak çalışmış,⁶ Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti (ORİENS) çatısı altında önemli akademik eserlere imza atmıştır.⁷ VIII. TBMM Dönemi'ne rastlayan son milletvekilliği yıllarında ise (5 Ağustos 1946-24 Mart 1950) demokrasiye vurgu yapmış ve bir yaşam biçimi haline getirdiği “gazeteci” kimliğini bu yönde değerlendirmiştir.⁸

1 Temmuz 1955 tarihinde vefat eden ve çoğunluğu bilim adamlarından oluşan bir topluluk tarafından son yolculuğuna uğurlanan Dr. Adıvar, Türk Devrim Tarihi'nin en önemli figürlerinden biriydi. Her şeyden önce İstibdat-Meşrûtiyet-Millî Mücâdele ve Cumhuriyet gibi birbirinin hazırlayıcısı ardışık dört önemli evreyi tüm canlılığı ile yaşamış, Fransız Devrimi'nin etkisi altında kalmış ve ailesinin yüzyıllardır süregelen geleneksel çizgisini değil, batılı yanı ağır basan bir yaşam tarzını tercih etmiştir.⁹

1. Doktor Adnan Bey'in Tıp Eğitimi Dönemi ve Siyasal-Düşünsel Yaklaşımları

Lise çağlarında, daha çok, “*Abdülhak Adnan*” adını kullanan Doktor Abdülhak Adnan Adıvar, hayatında yeni bir sayfanın açılmasını sağlayan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye dönemine, 1899 yılında, Dersaadet İdadisi'nde geçen başarılı bir eğitim sürecinden sonra adım atmıştır. Tıp eğitimini pozitif bilimlere duyduğu ilgi nedeniyle özel olarak tercih etmiştir.¹⁰

Abdülhak Adnan, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'deki eğitimi esnasında, bütün benliği ile kendisini ilme veren bir öğrenci portresi çizmiş,¹¹ hocalarından Süleyman Numan Paşa ve Mazhar Paşa'ya saygı ve sevgi hisleri ile bağlanmış.¹² Bununla birlikte, Uzvî (Organik) Kimya hocası Ali Rıza Bey ve Teşrih (Cerrahi) hocası Mazhar Paşa dışındaki bütün hocalarını akademik açıdan zayıf bulan Abdülhak Adnan, verilen eğitimin de fazlasıyla yetersiz olduğunu düşünmüştür.¹³ Tanık olduğu haksız terfiler, maddî imkânları oldukça dar olan birçok arkadaşının verem hastalığına yakalanması hassas ruhunu derinden etkilemiştir.

Bütün bu olumsuz izlenimlerine ek olarak, dönemin askeri tıp fakültesi'nin (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane) teoriden çok pratiğe ağırlık veren modern eğitim tarzını idealize eden Abdülhak Adnan,¹⁴ ikinci eğitim yılını başarıyla tamamladıktan hemen sonra 1902 yazında yurt dışına kaçmıştır.¹⁵ Amacı, tıp alanında gelişmiş bir altyapıya sahip olan, İmparator II. Wilhelm dönemi Almanya'sında hem nitelikli bir tıp eğitimi almak¹⁶ hem de özgür bir ortamda bulunmaktır.¹⁷ Nitekim Almanya'ya gitmeden önce, kendisi ile aynı idealleri paylaşan Jön Türklerin sürgün ya da kaçak olarak buldukları Trablusgarp'a (Libya) gitmiştir. Trablusgarp'ta sürgünlerin lideri

⁶ Günergun, “Adnan Adıvar'ın Bilim Tarihi Çalışmaları: Osmanlı Türklerinde İlim'den Önce ve Sonra,” 40-45; Ada, *Adnan Adıvar*, 213-221.

⁷ “*Dr. Abdülhak Adnan Adıvar*,” *Bilgi* 13/CHIL (1959): 2.

⁸ Ada, *Adnan Adıvar*, 221-312.

⁹ Ada, *Adnan Adıvar*, 316-345.

¹⁰ Adnan Adıvar, “Yarım Asırdan Beri Kültür,” *Cumhuriyet* (10 Aralık 1950): 2.

¹¹ Fevzi Lütüfi Karaosmanoğlu, “İlmi Müheyyiç Kılan Adam,” *Vatan* (18 Temmuz 1944): 2.

¹² Adnan Adıvar, *Dur, Düşün* (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950), 121-214.

¹³ Adnan Adıvar, “Yarım Asırdan Beri Kültür,” 2.

¹⁴ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 230-231.

¹⁵ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 225.

¹⁶ Adnan Adıvar, “Kırk Yıldır Tanırım I,” *Akşam* (26 Ağustos 1944): 5

¹⁷ Kazım İsmail Gürkan, “Adnan Adıvar,” *Vatan* (4 Temmuz 1955): 1.

konumundaki Müşir Recep Paşa ile dostluk kurmuş; İtalya'nın yayılmacı emellerini akim bırakmayı amaçlayan karşı propaganda hareketlerine şahit olmuştur.¹⁸

Resim 1. Doktor Adnan Bey'in Tıp Eğitimi Aldığı Dönemde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (1880-1893) ABD Kongre Kütüphanesi, Fotoğraflar Bölümü, Abdülhamid II. Koleksiyonu, Photographes de S. M. I, le Sultan, LOT 9514, no. 16, LC-USZ62-80910 Fotoğraf: Abdullah FRÉRES (1820-1902).

Kısa süren Trablusgarp ziyareti sonrası, 1902 yazında Almanya'ya geçen Abdülhak Adnan'ın Berlin'deki ilk aylarında, Almanca bilmediği için yerel emniyet güçleriyle zorlukla anlaşabildiği görülmektedir. Bu dönemde, Recep Paşa'nın “*ne olur ne olmaz*” diyerek kendisine verdiği sahte pasaportun büyük faydasını görmüştür. Avrupa'nın daha önce zannettiği gibi bütün sınırlamalardan uzak bir muhit olmadığını fark etmesi de yine bu döneme rastlamıştır.¹⁹

Abdülhak Adnan, Almanca öğrenimi üzerinde yoğunlaştığı bu hazırlık devresinden sonra, bilim çevreleriyle ilk temasını Profesör Rudolph Virchow'un 1902 Eylülündeki cenaze töreninde gerçekleştirmiştir. Aynı yıl, Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi İkinci Dahiliye Kliniği'ne (II. Medizinischen Klinik) atanan Profesör Friedrich Krauss'un (1858-1936) yanında çalışmaya başlamıştır. “Prof. Krauss'un yakın ilgisini kazanan ilk Türk öğrenci” olmayı başarmış ve “bilimi” en yüce değer olarak kabul etmiştir.²⁰ Bir yıl kadar süren bu evreye kendisinin “Alman tıp ekolüne intibak dönemi” de diyebiliriz.

¹⁸ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 97-99.

¹⁹ Adnan Adıvar, “Kırk Yıldır Tanırım I,” 5.

²⁰ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde* (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1954), 255-257.

Abdülhak Adnan'ın Almanya'da geçirdiği bu ilk devresi, yukarıda işaret edilen bilimsel çalışmaların yanı sıra, sosyal etkinliklere de sahne olmuştur. Bu bağlamda her üniversite şehrinde bir tane bulunan ve adına “*Studenten Corps*” denilen öğrenci derneklerinin eğlence mahiyetindeki toplantılarına katılmıştır.²¹ İlgili makalelerindeki vurgularından, “*Borussia Germania*” adlı öğrenci derneğiyle özellikle ilgilendiği,²² fakat derneklerin işleyişine egemen olan düzensizliğin kendisini memnun etmediği anlaşılmaktadır.²³

Abdülhak Adnan'ın bu dönemde, Avrupa'daki muhalif Jön Türklerle yakınlaşmaktan kaçındığı görülmektedir. Fransa yerine Almanya'yı tercih edişinde bu yaklaşımının önemli payı olduğu belirtilmelidir. Onu bu yaklaşıma iten temel neden, Paris'teki Jön Türk atmosferinin eğitime zarar vermesinden duyduğu korkudur.²⁴ Ancak sözü edilen tavrın kıvamını bulamamış politik bir eğilimi çağrıştırdığı da söylenebilir.

Abdülhak Adnan, bir yıl kadar süren bu ilk Avrupa tecrübesinden sonra, bir ramazan günü, gizlice İstanbul'a dönmüştür. Ancak şehre girer girmez beklemediği bir haberle karşılaşmıştır: Avrupa'ya kaçtığı ve Jön Türklere katıldığı gerekçesiyle aranmaktadır. Bunun üzerine, konuğu olduğu arkadaşının üst düzeyde bir bürokrat olan babasını zor durumda bırakmamak için ertesi akşam, Zaptiye Nezareti'ne (Emniyet Genel Müdürlüğü) giderek teslim olmuştur. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte, sivil bir jandarma erinin refakatinde Adliye İstintak (Sorgu) Dairesi'ne gönderilen ve buradaki sorgusundan sonra cezaevine nakledilen Abdülhak Adnan'ın hapisane hayatı ibrete değer olaylarla doludur. Çok sıkıntı çekmiş, Sultan II. Abdülhamid'in sadık ve dürüst bir adamının teşebbüsleri neticesinde, hapishanede uzun süre kalmaktan kurtulmuşsa da fikirlerine daha bağlı ve karşıtlarına daha kinli bir insan haline gelmiştir.²⁵

Yaşadığı bu olumsuz tecrübeden sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye yönetiminin ilgi ve desteğine mazhar olan Abdülhak Adnan,²⁶ kendisini tekrar toparlamış ve 1 Eylül 1905'te “*Tabip*” sıfatıyla mezun olmuştur.²⁷ Ancak geldiği noktayı yeterli görmemekte, Avrupa'da ihtisas yapmak istemektedir. Bu, onun için programı önceden saptanmış bir amaçtır. Verdiği kararın ardında, bilimsel merak duygusunun ve Avrupa'nın o dönemde sahip olduğu cazibenin de etkisi vardır. Her şeyin ötesinde, ülkesini gelişmiş ülkeler arasında görmeyi çok istemektedir. Bütün bu gerçekler karşısında bir nefis muhasebesi yapan Doktor Adnan, mezuniyetinin hemen ardından, Recep Paşa'nın oğlu ile tekrar yurt dışına kaçmış, Jön Türk rüzgarına fazlaca kapılmadan Paris'te bir süre kaldıktan sonra, Zürich'e geçmiştir.²⁸

²¹ Adnan Adıvar, “Talebe Birliklerinden Birkaç Hatıra,” *İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Bedi' Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 42/IX-334.

²² Adnan Adıvar, “Kırk Yıldır Tanırım I,” 5.

²³ Adnan Adıvar, “Talebe Birliklerinden Birkaç Hatıra,” 42/IX-334.

²⁴ Adnan Adıvar, “Kırk Yıldır Tanırım I,” 5.

²⁵ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 124, 204-206; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 13.

²⁶ Adnan Adıvar, “Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti'ne,” *Bedi' Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VIII-230.

²⁷ *Türk Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem (1919-1923)*, haz., Kazım Öztürk, c. 3 (Ankara: TBMM Basımevi, 1995), 491-493.

²⁸ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar* (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1956), 13.

Resim 2. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Hatırası

Ön Sırada Soldan, Doktor Adnan, Dr. Rıza Abid, Dr. Hafız Mustafa Beyler; Arka Sırada ise Soldan, Dr. Vasfi, Dr. Suad ve Dr. Remzi Beyler Yer Alıyorlar. Ada, *Hayatı ve Kişiliği ile Adnan Adıvar*, 27.

1905-1906 döneminde, Zürih Üniversitesi Dahiliye Kliniği'nde akademik açıdan kendisini geliştirmek ve buradan sertifika aldıktan sonra ihtisas yapmak üzere Berlin'e gitmek isteyen Doktor Adnan, Zürih'te çok zorlanmıştır. Kaçak olarak bulunduğu kentin emniyet güçlerine pasaportunu ibraz edememiş, mazeret olarak ülkesindeki baskıyı göstermesi sorunu çözmemiştir. Ancak, kısa süre içinde konumunu sağlamlaştırmış, Zürih kantonunda etkin olan Sosyalist İşçi Partisi'nin Genel Sekreteri Herr Schatzmann'ın Polis Müdürlüğü nezdindeki teşebbüsleriyle eğitimine devam edebilmiştir.²⁹ Doktor Adnan'ın bu kritik süreçten sonra başlayan Dahiliye Kliniği'ndeki eğitimini çoğunlukla uygulama ağırlıklı çalışmalar oluşturmuştur. Bu dönemi irdelediği makalelerinde sıklıkla kentin ve kentlilerin "özgür" kimliğine vurgu yapması ise Zürih'e "özgürlüğe susamış" hâlde geldiğine işaret etmektedir.³⁰

Doktor Adnan, burada geçirdiği bir yıllık eğitim dönemi sonunda, hak ettiği sertifikasını alarak 1906 yılında Berlin'e geçmiştir.³¹ Kente gelişinden hemen sonra, Prof. Dr. Friedrich Krauss, Doktor Adnan'ı tekrar yanına alarak ihtisas eğitimine başlatmıştır. İlminden başka zarafetini de takdir ettiği hocasının onayı ile kısa süre sonra "Asistan" sıfatıyla eğitimine devam etmiştir.³² Maddî bakımdan

²⁹ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde*, 201-203; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 13.

³⁰ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 152-154.

³¹ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 152-154.

³² Cavid Baysun, "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar," *Tarih Dergisi* 8/II (1955): 4; Arslan Terzioğlu, "Adnan Adıvar'ın Türk Tababet ve İlim Tarihine Hizmetleri," *Kaynaklar* 4 (1985): 39; Ahmet Emin Yalman, "Bir Fazilet Kahramanı,"

ciddi zorluklar yaşadığı Berlin'deki asistanlık devresi,³³ Doktor Adnan'ın hekimlik kariyeri ve özel hayatı üzerinde son derece olumlu etkiler bırakmış,³⁴ sempatik tavırları ve görev bilinci ile arkadaşlarının takdirini kazanmıştır.³⁵ Doktor Adnan, bu dönemde Alman ulusunu yadırgadığı ve takdir ettiği yönleriyle daha yakından tanıma imkanını da elde etmiştir.³⁶ Asistan arkadaşlarından birinin ırkçı Nazi yönetimi altında ayırıcılığa tabi tutulan masum insanları kobay olarak kullanmasını yıllar sonra olumsuz izlenimlerine kanıt olarak sunmuştur.³⁷

Doktor Adnan, Berlin'de başladığı ihtisasına aynı kentte bulunan Rixdorf (Neukölln) Hastanesi'nde eski hocası Prof. Dr. Friedrich Krauss'un öğrencilerinden Prof. Jurgens'i asiste ederken ara vermiştir. Bu kararı almasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde II. Meşrutiyet Dönemi'ne (23 Temmuz 1908) geçilmesi doğrudan etkili olmuştur. Jön Türk hareketi ile organik bağı olan cemiyet, askerî ve sivil tıp fakültelerinin birleştirilmesiyle kurulan Tıp Fakültesi'nde muallim muavini (doçent) olarak görev yapmasını istemiştir.³⁸ Fakat bu fasıla pek de uzun sürmemiştir. Profesör Krauss'a veda ederken, hocasının “*Adnan, beş sene daha çalış, sana bir Alman tıp diploması hediye ederiz, burada kalırsın*” şeklindeki hitabından etkilenen Doktor Adnan,³⁹ İstanbul'a döndükten sonra, 14 Eylül 1909'da kurulan Tıp Fakültesi'nin ilk akademik yarıyılında muallim muavini olarak ilk deneyimini yaşamış,⁴⁰ hemen akabinde tekrar Berlin'e dönerek yarım kalan ihtisasını tamamlamıştır.⁴¹

Doktor Adnan'ın Berlin'deki bu son eğitim döneminde entelektüel açıdan oldukça aktif bir görünüm sergilediği görülmektedir; İstanbul basınının önde gelen gazetelerinden Tanin'e, yazmış olduğu makaleleri göndermiş, Avrupa gündemini de ünlü Fransız gazetesi Le Figaro'dan izlemiştir.⁴² Doktor Adnan'ın felsefi konulara ilgisi de yine bu dönemde başlamıştır. Bu bağlamda Profesör Krauss'un dinsel inançlar yerine bilim olgusunu koymasını “*Faustisch bir tavır*” olarak nitelendirmiş,⁴³ “pozitivizmi önceleyebilmek için sosyoloji ve bilim tarihi ile ilgilenmeye başlayan bir tıp doktoru” görüntüsü vermiştir.⁴⁴ Doktor Adnan'ın yaşadığı bu değişim sürecinde, Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın kültürel yapısı etkili olmuştur.⁴⁵ Eski değerlerine koşut olan bu etki, onun sanat anlayışına kadar nüfuz etmiştir.⁴⁶ Konuyla ilgili güçlü bir düşünsel altyapıya tam anlamıyla sahip olmadığı ve benzerleri gibi, kırık dökük fikir esintilerini esas aldığı düşünülürse, bu yaklaşımlarının yüzeysel olduğunu söylemek de mümkündür. Fakat Doktor Adnan, batı

Vatan (3 Temmuz 1955): 1; Mehmet Ali Gökberk, “İlim ve Fikir Alemimiz Kahraman bir Üstadın Kaybı İle Mustarıptır,” *Tan* (2 Temmuz 1955):1.

³³ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 14.

³⁴ Baysun, “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar,” 4.

³⁵ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 14.

³⁶ Adnan Adıvar, “Kırk Yıldır Tanırım II,” *Akşam* (30 Ağustos 1944): 5.

³⁷ Adnan Adıvar, “Üç Başka Başka, Akıbet,” *Vatan* (12 Haziran 1946): 1, 2.

³⁸ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde*, 255-257; Hasan Ali Yücel, “Türklerin Yetiştirdiği Mühim Adamlardan Biri,” *Cumhuriyet* (7 Ağustos 1955): 1.

³⁹ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde*, 255-257.

⁴⁰ Yıldırım, “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği,” 60.

⁴¹ Adnan Adıvar, “Bir Büyük Hekim: Neşet Ömer,” *Akşam* (1 Ağustos 1948): 5; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 13.

⁴² Adnan Adıvar, “Noksanımız: Hiss-i Vazife,” *Tanin* (22 Haziran 1325/5 Temmuz 1909):1, 2.

⁴³ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde*, 255-257

⁴⁴ Gürkan, “Adnan Adıvar,” 1.

⁴⁵ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 17.

⁴⁶ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 121-123; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 17.

uygarlığının temel prensiplerini esas alan ve bu uygarlığı, insanlığın rehberi kabul eden dünya görüşüne daima bağlı kalmıştır.⁴⁷

Resim 3. Berlin Üniversitesi Tıp Üniversitesi (1890-1905)

ABD Kongre Kütüphanesi, Fotoğraflar Bölümü, LC DIG: ppsca.00342

2. Doktor Adnan Bey'in II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki Hekimlik Faaliyetleri

Doktor Adnan Bey'in meslekî hayatı, "İç Hastalıkları Asistanı" olarak çalıştığı Berlin'den İstanbul'a dönüşü ile başlamıştır. 1 Şubat 1909'da Haydarpaşa Tıp Fakültesi "*Serîriyât-ı Dâhiliye Muallim Muavini*" (İç Hastalıkları Kliniği Doçenti) sıfatıyla⁴⁸ ve 20 altın lira maaşla başladığı bu vazifesinden⁴⁹ haziran ayı sonunda istifa etmiştir.⁵⁰ Berlin'deki ihtisas eğitiminin neden olduğu bu

⁴⁷ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 17.

⁴⁸ Adnan Adıvar, "Ne Çıkar?," *Vatan* (3 Eylül 1946):1, 2; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19; Bedi Şehsuvaroğlu, "İkinci Adam Dr. Adnan Adıvar," *Tercüman* (24 Temmuz 1967): 2, 7; Baysun, "*Dr. Abdülhak Adnan Adıvar*," 4; Reşit Rahmeti Arat, "Dr. A. Adnan Adıvar," *ORİENS* (Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti Mecmuası) 8/I (1955): 2; Ahmet Ateş, "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar," *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, I (1955): 91; Yücel, "Türklerin Yetiştirdiği Büyük Adamlardan Biri," 1; Terzioğlu, "Adnan Adıvar'ın Türk Tababet ve İlim Tarihine Hizmetleri," 39; Yıldırım, "Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği," 60.

⁴⁹ Hizmet Cetveli: Emekli Sandığı Arşivi, *Sayıştay Dosyası*.

⁵⁰ Yıldırım, "Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği," 60.

kesintiden sonra, 14 Şubat 1910 tarihinde, tekrar eski kadrosuna atanan Doktor Adnan Bey'in⁵¹ aynı yıl "Müdür" (Dekan)⁵² ve "Seririyat-ı Dahiliye Şefi" olarak tayin edildiği görülmektedir.⁵³

Doktor Adnan Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bağlılığı nedeniyle daha 27 yaşında iken atandığı bu görevi esnasında⁵⁴ sahip olduğu sınırsız yetki ile⁵⁵ titiz bir disiplin uygulamış, öğretim elemanlarına saygılı davranmış ve hürriyetçi bir politika izlemiştir.⁵⁶ Mesai arkadaşlarından hocası Süleyman Nûman Paşa'nın şu ifadeleri, işaret ettiğimiz âdil ve hürriyetçi tavrına iyi bir referanstır: "Hürriyetin bekası için elzem olan şey bilhassa ilim müesseselerinde insanlar arası münasebetlerin normal olmasıdır. Dr. Adnan bu vazifede müstesna bir kabiliyet gösterdi. Hocalarının hiçbirini rencide etmedi. Talebenin haklarını da mutlak bir adâlet hissi ile korudu."⁵⁷

Uygulamış olduğu disiplinin derecesini yansıtmaması bakımından da öğrencisi Bedi Şehsuvaroğlu'nun şu ifadeleri anlamlıdır: "Dr. Adnan Bey Hocamız, Cemil Paşa'nın, hocaların devamı için koydurduğu imza defterini kaldırmış; devamsızlığı olan hocaları bizzat takip ederek maaşlarında günlük kesinti yapılmasını sağlamıştır. Asistanlık programını da bizzat tespit etmiştir."⁵⁸

Doktor Adnan Bey, "Müdür" sıfatını taşıdığı bu dönemde, yalnızca idari görevler üstlenmemiş, "Müderriş Muavini" sıfatıyla Mebâdi-i Seririyât-ı Dâhiliye (İlk Kliniğe Başlangıç) derslerine de girmiştir. Bu vazifesini başarıyla yerine getirdiği belirtilmelidir.⁵⁹ Eski öğrencileri, Almanya'da edindiği laboratuvar tecrübelerini kendilerine aktardığını ve derslerini özgün bir üslupla verdiğini sık sık vurgulamışlardır.⁶⁰ Doktor Adnan Bey'in 1911 yılına rastlayan Berlin Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki kısa süreli bilimsel incelemesi de bu dönemde gerçekleşmiş,⁶¹ öğrencilerine daha fazla faydalı olabilmek için son tıbbi gelişmeler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Doktor Bey, idareci olarak vazife yaptığı bu dönemde, ulaşım sorunları ile de ilgilenmiş, fakültenin önünde yer alan ve herkese büyük güçlükler çıkaran hem-zemin geçidin üzerine bir köprü yapılması için çok uğraşmıştır. Hatta dönemin Nafia Vekili, kendisini kırmayarak Şimendifer Kumpanyası Direktörü Higenin'e bu konuyu iletmiştir. Kapitülasyonlar yüzünden akim kalan bu teşebbüs, ancak 1945'te hedefine ulaşabilmiştir.⁶²

⁵¹ Hizmet Cetveli: Emekli Sandığı Arşivi, *Sayıştay Dosyası*. Bu referansa göre Dr. Adnan Bey sözü edilen konumunu 15 Ağustos 1914 tarihine kadar devam ettirecektir.

⁵² Adnan Adıvar, "Ne Çıkar?," 1, 2; Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19; Bedi Şehsuvaroğlu, "Dr. Adnan Bey," *Bedi' Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VI; Rıza Tahsin, *Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*, (İstanbul: 1328), 119; Ateş, "Dr. Abdülhak Adnan Adıvar," 91; Yücel, "Türklerin Yetiştirdiği Mühim Adamlardan Biri," 1; Terzioğlu, "Adnan Adıvar'ın Türk Tababet ve İlim Tarihine Hizmetleri," 39.

⁵³ Yıldırım, "Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği," 60.

⁵⁴ Bedi Şehsuvaroğlu, "Adıvar Olan," *Dünya* (1 Temmuz 1962): 5.

⁵⁵ Şehsuvaroğlu, "Dr. Adnan Bey," 2/VI. Dönemin birbirine zıt politik akımlarının etkisiyle Fakülte'deki düzen bozulduğu için böyle bir uygulamaya gidilmiştir. Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19.

⁵⁶ Gürkan: 2, 6.

⁵⁷ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19.

⁵⁸ Bedi Şehsuvaroğlu, "Dr. Adnan Bey," *Bedi' Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VI.

⁵⁹ Ali Rıza Altogan, "Dr. Adnan Bey," *Bedi' Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VI.

⁶⁰ Halide Edip Adıvar, *Dr. Adnan Adıvar*, 19.

⁶¹ Adnan Adıvar, *Bilgi Cumhuriyeti Haberleri* (İstanbul: Tasvir Neşriyat, 1945), 190-192

⁶² Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 57-59.

Resim 4. Haydarpaşa Tıp Fakültesi Akademik Kadrosu (1910)

Şehbal Dergisinden Naklen: Nil Sarı, "Mekteb-i Tıbbiye (1827-1909)," *Kuruluşundan Günümüze Cerrahpaşa Tıp Fakültesi (1827-1967-2007)*, ed. Nil Sarı, Zuhal Özaydın ve Burhan Akgün (İstanbul: 2009), 7-28.

Bu süreç içinde denizaşırı vazifeler de üstlenen Doktor Adnan Bey, 1911 yılı güz döneminde Hilal-i Ahmer görevlisi olarak Trablusgarp (Libya) sahra hastanelerinde çalışmış, bir yıl kadar sonra İstanbul'a dönerek fakülte bünyesinde açılan Kolera Hastanesi'nin yönetimini üstlenmiştir. Ancak sözü edilen zaman diliminde, İstanbul, tarihinin en dramatik süreçlerinden birine tanıklık etmektedir. 1912 güzünün kış mevsimiyle buluştuğu bu dönemde, Trakya ovalarından İstanbul'a sürülen enkaz halindeki Osmanlı askerleri, kolerayı da beraberlerinde getirmişlerdir. Kasım ayı içinde ilk belirtisini veren hastalık, kısa süre sonra bölgeye yığılmış olan aç, çıplak, bakımsız ve iradesiz on binlerce insan arasında bütün şiddeti ile azgınlaşmıştır. İlaç olmadığı gibi, doktorlar da hastalarla yeterince ilgilenememişlerdir. Bu durum, Balkan Savaşları'nın henüz ilk evresinin yaşandığı böyle hassas bir süreçte, ordunun maneviyatının bozulmasına neden olmuştur.⁶³ Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Doktor Adnan Bey'in idaresi altındaki Kolera Hastanesi, süreç içinde başarılı bir performans ortaya koymuştur.⁶⁴

Doktor Adnan Bey, ilkeli bir yönetici olarak temayüz ettiği bu dönemde, adalet ve liyakat prensiplerinden hiçbir zaman ödün vermemiştir. Nitekim fakülte yönetiminde göstermiş olduğu yüksek performansla rağmen fakültenin sağlıklı çalışabilmesi için bir talimatname (içtüzük)

⁶³ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, c. 2 (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981), 364-365.

⁶⁴ Adnan Adıvar, *Dur, Düşün*, 204-206.

hazırladıktan sonra 1912’de müdürlük görevinden çekilmiştir.⁶⁵ Onu böyle davranmaya iten temel neden, emrindeki bilim adamlarının rütbe ve yaş itibarıyla kendisinden ileride olmalarıdır.⁶⁶ Doktor Adnan Bey, müdürlük makamında gösterdiği bu ilkeli tavrının bir benzerini iki yıl kadar sonra tekrarlayacak ve fakülte içinde yaşanan bir takım huzursuzluklar üzerine mağdur edilen mevkidaşlarının yanında yer alarak Serîriyât-ı Dahiliye yöneticiliğinden istifa edecektir. İstifası sonrası, 13 Ağustos 1914 tarihi itibarıyla atandığı Emrâz-ı Umûmiye (Genel Patoloji) Muallim Muavinliği görevini ise I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar sürdürecektir.⁶⁷

Bir eğitimci olarak hizmet verdiği bu dönemi irdelendiğinde, giyimine özen gösteren,⁶⁸ güzel bir üslupla ders anlatan bir “Doktor Adnan Bey” portresi ile karşılaşılmaktadır. Ayrıca dershanesini dolduran yüzlerce öğrencinin sevgisini ve saygısını kazanmış olduğu görülmektedir. Bunda sahip olduğu bilimsel altyapının da büyük etkisi vardır. Nitekim yüksek bilgisi ve laboratuvar deneyimi sayesinde verdiği derslerin karmaşık kısımlarını rahatlıkla anlatmıştır.⁶⁹ Hastalıkların sebep ve belirtileri, kalıtım ve bağışıklık gibi konuları itina ile hazırladığı notlarına bakarak açıklamış, bu sistemin dışına çıkmayı bilime karşı bir saygısızlık addetmiştir.⁷⁰

Doktor Adnan Bey, bir eğitimci olarak ön plana çıktığı bu süreçte, 1914 yılından itibaren hekim kadrosu içinde yer aldığı Alman Hastanesi’nde de çalışmıştır. Buradaki mesaisi, Enver Paşa ile samimiyetini daha da kuvvetlendirmiştir.⁷¹ Aynı dönemde, Galatasaray Lisesi’nin hekimi olarak görevlendirilmesini ise liseye müdür olarak atanan Tevfik Fikret’e borçludur.⁷²

1914 yılında, Tıp Fakültesi ve Alman Hastanesi gibi iki önemli sağlık kurumunda böylesine ciddi sorumluluklar alan Doktor Adnan Bey, aynı yıl patlak veren I. Dünya Savaşı’nda (1914-1918) hem askeri hem de sivil alanda çalışmıştır. Bu bağlamda, İhtiyat (Yedek) Tabip Binbaşı rütbesi ve “*Umûmî Karargâh Sahra Sıhhiye Umûmî Müfettiş Muavini*” sıfatıyla hizmet vermiş,⁷³ 1 Ocak 1916’da vekâleten atandığı Sıhhiye Umûm Müdürlüğü görevini ise 8 Ekim 1918’den 27 Mart 1919 tarihine kadar asaleten yürütmüştür.⁷⁴

Sıhhiye Umum Müdürlüğü esnasında, Tekaüdlük Müdürlüğünün Maliye Nezareti’ne, Adli Tabâbet Müdürlüğünün ise Adliye Nezareti’ne bağlanmasını sağlayan Doktor Adnan Bey, sağlık teşkilatını yeniden düzenlemiş ve hekim kadrosunun yeni mezunlarla gençleştirilmesine önem

⁶⁵ Hizmet Cetveli: Emekli Sandığı Arşivi, *Sayıştay Dosyası*.

⁶⁶ Halide Edip Adivar, *Dr. Adnan Adivar*, 19.

⁶⁷ Şehsuvaroğlu, “Dr. Adnan Bey” 2/VI; Süheyl Ünver, “Dr. Adnan Bey Hocamızdan Öğrendiklerim Hakkında,” *Yeni İstanbul* (14 Ağustos 1955): 5; Yıldırım, “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adivar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği,” 60-61.

⁶⁸ Tevfik Remzi Kazancıgil, “Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Dr. Abdülhak Adnan Bey”, *Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adivar Dosyası*, 2-143; Fethi Erden, “Dr. Adnan Adivar’dan Hatıralar,” *Bilgi* 13/CXLVII (1959): 9.

⁶⁹ Erden, “Dr. Adnan Adivar’dan Hatıralar,” 9.

⁷⁰ Kazancıgil, “Emrâz-ı Umûmiye Muallimi,” 2-143.

⁷¹ Halide Edip Adivar, *Mor Salkamlı Ev* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2000), 205.

⁷² Adnan Adivar, *Hakikat Peşinde*, 232-234.

⁷³ Şehsuvaroğlu, “İkinci Adam Dr. Adnan Adivar,” 2,7; Ateş, “Dr. Abdülhak Adnan Adivar,” 93.

⁷⁴ Hizmet Cetveli: Emekli Sandığı Arşivi, *Sayıştay Dosyası*; Yıldırım, “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adivar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği,” 68. Dr. Adnan’ın bu görevi Hürriyet ve İtilâf Fırkası tarafından azledilmesine değin sürmüştür. Azlinin nedeni Sıhhiye Umum müdürlüğü Sicil Müdürü Burhan Bey’in Hürriyet ve İtilâf Fırkasınca azledilmesine karşı çıkmasıdır. Şehsuvaroğlu, “*Dr. Adnan Bey*”: 2/VI. Yeri gelmişken, Mustafa Kemal Paşa’nın yanında yer almak isteyen Doktor Adnan Bey’in, bu tarihten bir hafta kadar önce eşi ile İstanbul’dan ayrıldığını da belirtelim. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı* (İstanbul: Atlas Kitabevi), 102.

vermiştir. “*Umum Müdür*” olarak en dikkat çekici icraatını ise Harbiye Nezareti ile eşgüdüm içinde gerçekleştirmiş ve çok sayıdaki hekimi terhis ettirerek hekim açığını kapamaya çalışmıştır. Doktor Adnan Bey, henüz vekâleten vazife yaptığı yıllarda dahi sıhhiye teşkilatı ile yakından ilgilenmiştir. 1917 yılında, Sıhhiye ve Hilâl-i Ahmer teşkilâtını birlikte görmek için⁷⁵ III. Ordu Sıhhiye Reisi Tefrik Sâlim Bey ile Orta ve Doğu Anadolu’yu kapsayan bir inceleme gezisi yapmıştır.⁷⁶ Doktor Adnan Bey, bu gezisi esnasında bölgenin geri kalmışlığını yerinde görmüş, ağır vergiler altında ezilen bölge halkının kendilerine gösterdiği misafirperverlikten de oldukça etkilenmiştir.⁷⁷

Sonuç

Yakın dönem Türk tarihinin önde gelen figürlerinden biri olan Abdülhak Adnan (Adıvar) Bey, pozitif bilimlere sempatisi nedeniyle tıp fakültesini tercih etmiş ve 1899 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’ye girmiştir. Ancak beklediği oranda nitelikli bir eğitim alma imkânı bulamayınca, ortaya çıkan boşluğu Almanya’da giderebileceğini düşünerek ilki lisans döneminde olmak üzere, iki kez yurt dışı tecrübesi yaşamıştır. Her iki dönemde de Sultan II. Abdülhamid’in yurtdışında yaşayan Jön Türkleri gözetim altında tuttuğunu ve yurtdışına çıkışlara bu nedenle sınırlama koyduğunu değerlendirmiş ve eğitim süreçlerini ön plana alarak sempatiyle yaklaştığı meşrutiyet taraftarı Jön Türklere mesafeli yaklaşmıştır.

Yurt dışında beş yıl kadar kalan Doktor Adnan Bey, lisans eğitimi devam ederken tanıştığı Berlin Üniversitesi Dahiliye Kliniği Başkanı Prof. Dr. Friedrich Krauss ile bir yıl birlikte çalışmıştır. Tıbbiyeden mezun olduğu 1905 yılında, ihtisas eğitimi için tekrar yurtdışına çıkmıştır. İhtisas eğitimine 1906 yılında yine Prof. Krauss’un gözetim ve denetiminde başlayan Doktor Adnan Bey, II. Meşrutiyet ilanı üzerine 1909 yılında eğitimine ara vermişse de çok geçmeden Berlin’e dönerek ihtisasını tamamlamıştır.

Doktor Adnan Bey’in karakterinin ve felsefî yaklaşımlarının oluşumunda Almanya’daki eğitim dönemi etkili olmuş, Alman kültür ve eğitim sistemi, en belirleyici faktör olarak ön plana çıkmıştır. Düşünsel ve felsefî görüşleri, politik ve bilimsel paradigmaları yine bu süreçte şekillenmiş, sonuçta pozitivist batılı değerleri en ince ayrıntısına kadar içselleştiren bir fikir adamı portresi ortaya çıkmıştır.

Doktor Adnan Bey’in, II. Meşrutiyet’in ilanıyla başlayan ve II. Meşrutiyet Dönemi’nin neredeyse tamamını kapsayan (1908-1919) mesleki hayatı, Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından Sıhhiye Umum Müdürlüğü’nden azledildiği 27 Mart 1919 tarihine kadar sürmüştür. Yaklaşık 10 yıl süren bu zaman dilimi içinde Almanya’da edindiği birikimin ve formasyonun izlerini görmek mümkündür. Nitekim Doktor Adnan Bey, İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi İç Hastalıkları Kliniği’ne doçent olarak atanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yakınlığı sayesinde atandığı bu vazifesine ihtisasının hemen akabinde “*Fakülte Müdürü*” ve “İç Hastalıkları Kliniği Şefi” olarak devam etmiştir. 1912 ve 1914 yıllarında, adalet ve liyakat prensiplerini esas alarak önce müdürlük daha sonra da şeflik gibi iki önemli idari görevinden ayrılmışsa da akademik kimliğini muhafaza etmiştir.

Doktor Adnan Bey, böylesine kritik bir dönemi içine alan mesleki hayatının en güç dönemini 1911-1918 yılları arasında yaşamıştır. Yedi yıllık bu zaman diliminde, Trablusgarp Savaşı’nda sahra

⁷⁵ Doktor Adnan Bey’in sözü edilen hizmetleri hakkında bkz. Şehsuvaroğlu, “Dr. Adnan Bey,” 2/VI.

⁷⁶ Ateş, “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar,” 93.

⁷⁷ Adnan Adıvar, *Hakikat Peşinde*, 94-96.

hastanelerinde çalışmış, Balkan Savaşları'nda "Kolera Hastanesi M¼d¼r¼" olarak ciddi sorumluluklar¼stlenmiřtir. Birinci D¼nya Savaşı yıllarında Alman Hastanesi'ndeki vazifesinin yanı sıra "Yedek Tabip Binbaşı" r¼tbesi ve "Sıhhiye Umum M¼d¼r¼" olarak ¼nemli başarılarla imza atan Doktor Adnan Bey, b¼t¼n bu etkinliklerini Hilal-i Ahmer Cemiyeti içindeki çalışmalarıyla koordineli olarak y¼r¼tm¼řt¼r.

İdarecilik vazifesinde bulunurken adalet, liyakat, ¼zg¼rl¼k ve disiplin gibi d¼rt ¼nemli prensipten asla taviz vermemiş, akademik ve mesleki performansıyla ise daima takdir edilmiş olan Doktor Adnan Bey, yaşadığı d¼nemde ¼rnek bir tıp adamı portresi çizmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fak¼ltesi, Bedi şehsuvaroğlu Arşivi, *Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VI; 2-143; 2/VIII-230; 42/IX-334.

Hizmet Cetveli: Emekli Sandığı Arşivi, *Sayıştay Dosyası*.

Kaynak Eserler & İncelemeler

Ada, Turhan. *Adnan Adıvar*. İstanbul: K¼lt¼r A.ř. Yayınları, 2010.

Adıvar, Adnan. *Bilgi Cumhuriyeti Haberleri*. İstanbul: Tasvir Neşriyat, 1945.

Adıvar, Adnan. "Bir B¼y¼k Hekim: Neşet ¼mer." *Akşam* (1 Ağustos 1948): 5.

Adıvar, Adnan. *Dur, D¼ř¼n*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950.

Adıvar, Adnan. *Hakikat Peşinde*. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1954.

Adıvar, Adnan. "Kırk Yıldır Tanırım I." *Akşam* (26 Ağustos 1944):5.

Adıvar, Adnan. "Kırk Yıldır Tanırım II." *Akşam* (30 Ağustos 1944): 5.

Adıvar, Adnan. "Ne ıkar?." *Vatan* (3 Eyl¼l 1946):1, 2.

Adıvar, Adnan. "Noksanimız: Hiss-i Vazife." *Tanin* (22 Haziran 1325/5 Temmuz 1909):1, 2.

Adıvar, Adnan. "Talebe Birliklerinden Birkaç Hatıra." *Bedi' şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 42/IX-334.

Adıvar, Abd¼lhak Adnan. *Tarih Boyunca İlim ve Din*. C. 1. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944.

Adıvar, Adnan. "Tıp Fak¼ltesi Talebe Cemiyeti'ne." *Bedi' şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VIII-230.

Adıvar, Adnan. "¼ Başka Başka, Akıbet." *Vatan* (12 Haziran 1946): 1, 2.

Adıvar, Adnan. "Yarım Asırdan Beri K¼lt¼r." *Cumhuriyet* (10 Aralık 1950): 2.

Adıvar, Halide Edip. *Dr. Adnan Adıvar*. İstanbul: Nurg¼k Matbaası,1956.

Adıvar, Halide Edip. *Mor Salkımlı Ev*. İstanbul: ¼zg¼r Yayınları, 2000.

Adıvar, Halide Edip. *T¼rk¼n Ateşle İmtihanı*. İstanbul:Atlas Kitabevi.

- Altogan, Ali Rıza. “Dr. Adnan Bey.” *Bedi’ Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2/VI.
- Arat, Reşit Rahmeti. “Dr. A. Adnan Adıvar.” *ORİENS (Milletlerarası Şark Tetkikleri Cemiyeti Mecmuası)* 8/I (1955): 2.
- Ateş, Ahmet. “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar.” *İstanbul Enstitüsü Dergisi* I (1955): 91.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa*. C. 2. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.
- Aydın, Ayşe. “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları.” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14/ILII (1998): 620
- Baysun, Cavid. “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar.” *Tarih Dergisi* 8/XI (1955): 4.
- Bölükbaşı, Rıza Tefvik. “Tarih Boyunca İlim ve Din” *Akşam* (3 Haziran 1944): 5
- Cebesoy, Ali Fuat. “Siyasi Hatıralar, 1922 yılı sonu olayları.” *Vatan* (3 Temmuz 1956): 5.
- Ceride-i Resmîye* (7 Şubat 1337/1911): 5.
- “Dr. Abdülhak Adnan Adıvar.” *Bilgi* 13/CIIL (1959): 2.
- Erden, Fethi. “Dr. Adnan Adıvar’dan Hatıralar.” *Bilgi* 8/CXLVIII (1959): 9.
- Etker, Şeref. “Adnan Adıvar’ın müderrisliği neden gerçekleşmedi ?.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Adnan Adıvar Özel Sayısı)* 7/II (2006): 205-209.
- Gökberk, Mehmet Ali. “İlim ve Fikir Alemimiz Kahraman bir Üstadın Kaybı İle Mustarıptır.” *Tan* (2 Temmuz 1955):1.
- Günergun, Feza. “Adnan Adıvar’ın Bilim Tarihi Çalışmaları: Osmanlı Türklerinde İlim’den Önce ve Sonra.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları (Adnan Adıvar Özel Sayısı)* 7/II (2006): 14-26, 40-45.
- Gürkan, Kazım İsmail. “Adnan Adıvar.” *Vatan* (4 Temmuz 1955): 1-2, 6.
- Karaosmanoğlu, Fevzi Lütfi. “İlmi Müheyyiç Kılan Adam.” *Vatan* (18 Temmuz 1944): 2.
- Kazancıgil Tefvik Remzi. “Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Dr. Abdülhak Adnan Bey.” *Bedi Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası*, 2-143.
- Rıza Tahsin. *Mir’at-ı Mekteb-i Tıbbiye*. İstanbul: 1328.
- Sarı, Nil. “Mekteb-i Tıbbiye (1827-1909).” *Kuruluşundan Günümüze Cerrahpaşa Tıp Fakültesi (1827-1967-2007)*. Ed., Nil Sarı, Zuhâl Özyayın ve Burhan Akgün, İstanbul: 2009, 7-28.
- Şehsuvaroğlu Bedi. “Dr. Adnan Bey.” *Bedi’ Şehsuvaroğlu Arşivi, Adnan Adıvar Dosyası* 2/VI.
- Şehsuvaroğlu, Bedi. “Adıvar Olan.” *Dünya* (1 Temmuz 1962): 5.
- Şehsuvaroğlu, Bedi. “İkinci Adam Dr. Adnan Adıvar.” *Tercüman* (24 Temmuz 1967): 2, 7.
- Terzioğlu, Arslan. “Adnan Adıvar’ın Türk Tababet ve İlim Tarihine Hizmetleri.” *Kaynaklar* 4 (1985): 39.
- Türk Parlamento Tarihi, Birinci Dönem*. Haz., Kazım Öztürk. C. 3. Ankara: TBMM Basımevi, 1995.

Ünver, Süheyl. “Dr. Adnan Bey Hocamızdan Öğrendiklerim Hakkında.” *Yeni İstanbul* (14 Ağustos 1955): 5 .

Yalman, Ahmet Emin. “Bir Fazilet Kahramanı.” *Vatan* (3 Temmuz 1955):1.

Yıldırım, Nuran. “Hekimlik Kimliği ile Abdülhak Adnan Adıvar ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Müderrisliği.” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 7/II (2006): 57-69, 83.

Yücel, Hasan Ali. “Türklerin Yetiştirdiği Mühim Adamlardan Biri.” *Cumhuriyet* (7 Ağustos 1955): 1.

Zürcher, Erik Jan. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet-Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları.